

**የኤክሳይዝ ታክስ አዋጅን
ለማሻሻል ስለተዘጋጀው አዋጅ
ረቂቅ የቀረበ**

አጭር መግለጫ

መስከረም 2015 ዓም

1. መግቢያ

የኤክሳይዝ ታክስ ቀጥተኛ ያልሆኑ ታክሶች ተብለው ከሚታወቁት በዕቃ እና በአገልግሎት ላይ ከሚጣሉት ታክሶች ምድብ ውስጥ የሚገኝ ታክስ ነው። የኤክሳይዝ ታክስ ዋጋዎች ዓላማዎች ለመንግሥት ተጨማሪ ገቢ ማስገኘት፣ በጥበቃ ጤና ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ምርቶችን ፍጆታ መቀነስ፣ ከፍተኛ ሀብት ያላቸው ሰዎች ከሚጠቀሙባቸው የቅንጦት ዕቃዎች ላይ ገቢ በመሰብሰብ በድህነት ውስጥ የሚገኙ ዜጎችን ሕይወት ማሻሻል እንዲሁም በአካባቢ ደህንነት (environment) ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ምርቶችን አጠቃቀም መቀነስ ናቸው።

የኤክሳይዝ ታክስ በማምረቻ ወይም አገልግሎት መስጫ ቦታዎች እንዲሁም ዕቃዎች ወደአገር በሚገቡበት የጉምሩክ ጣቢያ የሚሰበሰብ ሲሆን፣ ቀጥተኛ ያልሆነ ታክስ እንደመሆኑ አምራቹ፣ አስመጪው ወይም አገልግሎት ሰጪው በዕቃው ወይም በአገልግሎቱ ዋጋ ላይ በማክል መንግሥትን በመወከል ከተጠቃሚው ሰብስቦ ለታክሱ ባለሥልጣን ገቢ የሚያደርገው የታክስ ዓይነት ነው። ታክሱ የሚጣለው እንደሁኔታው በዕቃ ወይም በአገልግሎት ዋጋ ላይ በመቶኛ (advalorem) ወይም በዕቃው መለኪያ በኪሎ፣ በብዛት ወይም በደብዳቤ ላይ በመመስረት በቁርጥ በሚወሰን የገንዘብ መጠን (specific) ነው።

በአሁኑ ጊዜ ሥራ ላይ ያለው የኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ቁጥር 1186/2012 ከየካቲት 5 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ ስራ ላይ የዋለ ሲሆን፣ አዋጁ፣ ከሌሎች መካከል፣ የታክሱን መሰረት በማስፋት፣ የታክሱን አስተዳደር ስርዓት በመቀየር፣ በአካባቢ ደህንነት ላይ ከፍተኛ ጉዳት በማስከተል ላይ የሚገኙት ያገለገሉ ተሽከርካሪዎች ወደአገር እንዳይገቡ በማድረግ፣ ወዘተ. ከፍተኛ ጠቀሜታን አስገኝቷል። ከዚህም በተጨማሪ በአዋጁ በተደረጉት ለውጦች ምክንያት መንግሥት ከኤክሳይዝ ታክስ የሚሰበስበው ገቢ በወቅቱ የገበያ ዋጋ በ55% ከፍ ያለ ሲሆን በተከታታይ በየዓመቱ እየቀነሰ በመሄድ 0.6 የአገር ውስጥ ምርት ድርሻ ደርሶ የነበረው ከኤክሳይዝ ታክስ የሚሰበሰበው ገቢ በተደረገው ማሻሻያ ለመጀመሪያ ጊዜ ዕድገት ማሳየት መቻሉ ሪፎርሙ ውጤታማ መሆኑን ያሳያል።

ታክስ ለመንግሥት ገቢ ከማስገኘት በተጨማሪ ኢኮኖሚውን የመምራት ድርሻ ስላለው የኢኮኖሚውን እንቅስቃሴ በመከተል የታክስ ሕጎች በየጊዜው ማሻሻያ ሊደረግባቸው ይገባል። በዚህም ምክንያት አብዛኛዎቹ የአለም አገሮች በየአመቱ የበጀት ዝግጅት በሚደረግበት ጊዜ የታክስ ሕጎቻቸውን በመፈተሽ አስፈላጊውን ማሻሻያ ያደርጋሉ። በአገራችንም በተመሳሳይ ሁኔታ የኢኮኖሚውን አቅጣጫ በየጊዜው በመዳሰስ የታክስ ሕጎቻችን የኢኮኖሚውን ዕድገት በሚያግዝ እና የመንግሥትንም ወጪ መሸፈን በሚያስችል አኳኋን በተወሰነ ጊዜ ልዩነት እንዲሻሻሉ ማድረግ ያስፈልጋል። በተለይም

የኤክሳይዝ ታክስ በየበጀት ዓመቱ አስፈላጊውን የአፈፃፀም ፍተሻ በማድረግ በዳሰሳ ማስተካከያ ማድረግ በሌሎች ሀገሮች የተለመደ ነው።

የኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ስራ ላይ ከዋለበት ጊዜ ጀምሮ ያስገኘውን ጠቀሜታ እንዲሁም ያስከተለውን ችግር በሚመለከት ዝርዝር ጥናት የተደረገ ሲሆን፤ ከላይ እንደተገለጸው የአዋጁ አፈፃፀም የሚያበረታታ ሆኖ ተገኝቷል። ይሁን እንጂ አንዳንድ የማስከፈያ መጣኔዎች በአገር ውስጥ ኢንዱስትሪዎች ተወዳዳሪነት ላይ ጫናን ያሳደሩ በመሆኑ ለዚህ ችግር መፍትሄ ለማስገኘት፤ በአንዳንድ ምርቶች ላይ የተጣለውን የተጋነነ የማስከፈያ መጣኔ በማስተካከል እንዲሁም በአንዳንድ አገልግሎቶች ላይ ታክሱን በመጣል የመንግሥትን ገቢ ለማሳደግ እንዲቻል በአዋጁ ላይ ማሻሻያ ማድረግ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል።

2. የማሻሻያው ዋና ዋና ገጽታዎች

2.1 በተሽከርካሪ ላይ የተጣለውን የኤክሳይዝ ታክስ ማሻሻል

ያገለገሉ ተሽከርካሪዎች በአካባቢ ደህንነት እና በትራፊክ አደጋ ከሚያስከትሉት ጉዳት በተጨማሪ ከፍተኛ የነዳጅ ፍጆታ እና የመለዋወጫ ወጪ የሚጠይቁ በመሆኑ ወደአገር እንዳይገቡ ለመከላከል የሚያስችል ከፍተኛ ታክስ የተጣለባቸው ሲሆን፤ አዋጁ ከወጣበት ጊዜ ጀምሮ ያገለገለ ተሽከርካሪ ወደአገር የማስገባቱ ተግባር ተቋርጧል።

ከዚህም ጋር ተያይዞ እስከ 1300 ሲ.ሲ ያላቸው አዲስ ተሽከርካሪዎች ወደአገር እንዳይገቡ ለማበረታታት በእነዚህ ተሽከርካሪዎች ላይ ተጥሎ የነበረው 30% የኤክሳይዝ ታክስ ወደ 5% ዝቅ እንዲል ተደርጓል።

ይሁን እንጂ ከ1300 ሲ.ሲ በላይ ባላቸው አዲስ ተሽከርካሪዎች ላይ ተመሳሳይ ቅናሽ ባለመደረጉ የዚህ አይነቶቹ አዳዲስ ተሽከርካሪዎች በሚፈለገው መጠን ወደአገር የማይገቡ ከመሆኑም በላይ መንግሥት ያገለገሉ ተሽከርካሪዎች ወደአገር እንዳይገቡ በመደረጉ ያጣውን ገቢ ለማካካስ አልተቻለም።

ከዚህም በተጨማሪ በአገራችን ስራ ላይ ባሉ ሕጎች በተሽከርካሪ ላይ የተጣለው ቀረጥ እና ታክስ በድምር ሲታይ እንደተሽከርካሪው አይነት ከ66% እስከ 374% የሚደርስ ሲሆን፤ በጎረቤት ኬንያ ከፍተኛው መጣኔ 96%፤ በሩዋንዳ 71.3% እና በጋና 40%፤ ብቻ ነው። ይህም በአገራችን በተሽከርካሪ ላይ የተጣለው ቀረጥ እና ታክስ ከልክ በላይ የተጋነነ መሆኑን ያሳያል።

በሌላ በኩል በአለማችን ለቀረጥ አከፋፈል ሲባል የሚደረገው የተሽከርካሪ አመዳደብ ወደአራት ምድብ የተቀየረ በመሆኑ፤ አገራችንም ይህንን ምደባ ተከትላ የታሪፍ አወቃቀርዋን ማስተካከል ይኖርባታል።

በእነዚህ ምክንያቶች፤

- የተሽከርካሪ አመዳደብ ከ1500 ሲ.ሲ. በታች፤ ከ1501-2500 ሲ.ሲ.፤ ከ2501-3000 ሲ.ሲ. እና ከ3000ሲ.ሲ. በላይ በሚል እንዲስተካከል፤
- አዳዲስ ተሽከርካሪዎችን በሚመለከት ፤ከ1500 ሲ.ሲ. በታች የሆኑት 10%፤ ከ1501-2500 ሲ.ሲ. 20%፤ ከ2501-3000 ሲ.ሲ. 30% እና ከ3000 ሲ.ሲ. በላይ የሆኑት 60% የኤክሳይዝ ታክስ እንዲከፈሉባቸው፤ ሀሳብ ቀርቧል።

ይህ ማሻሻያ በአዲስ ተሽከርካሪ ላይ የተጣለውን ቀረጥ እና ታክስ ድምር እንደተሽከርካሪው አይነት የሚቀንስ ሲሆን ከ3000 ሲ.ሲ. በላይ የሆኑት አዲስ ተሽከርካሪዎች ላይ የሚከፈለው ቀረጥ እና ታክስ ድምር 121% እንዲሆን ያደርጋል። ማሻሻያው ከፍተኛ አቅም ባላቸው ተሽከርካሪዎች ላይ ከፍተኛ ቅናሽ የሚያስከትል ቢሆንም፤ ከጎረቤት አገሮች ጋር ሲነፃፀር አሁንም ከፍተኛ ነው።

በአሁኑ ወቅት ወደአገር ከሚገባው የተሽከርካሪ አይነት እና ብዛት አንፃር ሲታይ ማሻሻያው መንግሥት በአመት 5.5 ቢ.ሊ.ዮን ብር ገቢ እንዲያጣ ሊያደርግ ይችላል። ሆኖም ታክሱ ሲቀንስ ወደአገር የሚገቡት የዚህ አይነት ተሽከርካሪዎች ቁጥር ሊጨምር ስለሚችል መንግሥት የሚያጣው ገቢ ከ 2.1- 3.3 ቢ.ሊ.ዮን ብር እንደሚቀንስ ይገመታል።

2.2 ተደራራቢ የኤክሳይዝ ታክስ በሚከፈሉባቸው ምርቶች ላይ የተጣለውን የኤክሳይዝ ታክስ መጣኔ ማሻሻል

በህበረተሰቡ ጤና እና ማህበራዊ ኑሮ ላይ ችግር የሚያስከትሉትን የሲጋራ እና የአልኮል መጠጦችን ፍጆታ ለመቀነስ ሲባል ለእነዚህ ምርቶች ማምረቻ በሚውል ትምባሆ፤ ንፁህ አልኮል እና ስኳር ላይ ታክስ የተጣለ ሲሆን፤ በመጨረሻው ምርትም ላይ ታክስ ይከፈላል። ከዚህም በተጨማሪ በኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ አንቀጽ 14(2) አልኮል፤ ትንባሆ እና ስኳር ላይ የተከፈለ የኤክሳይዝ ታክስ በመጨረሻው ምርት ላይ የሚከፈለው የኤክሳይዝ ታክስ በሚሰላበት ጊዜ ተቀናሽ እንደማይደረግ ተመልክቷል።

ለእነዚህ ምርቶች ማምረቻ በሚውለው ግብዓት እና በመጨረሻው ምርት ላይ የሚከፈለው ታክስ ከፍተኛ በመሆኑ በተወዳዳሪነታቸው ላይ ከፍተኛ ጫናን አስከትሏል። በተለይም በንፁህ አልኮል ላይ 60% የኤክሳይዝ ታክስ የተጣለ ሲሆን፤ በሚጠጣ አልኮል ላይ 80% የተጣለ በመሆኑ ታክሱ በዘርፉ ላይ ከፍተኛ ጫናን አሳድሯል።

በሌላ በኩል ከውጭ አገር ባለቀለት ምርት ደረጃ የሚመጡ የአልኮል ምርቶች በመጨረሻው ምርት ላይ ብቻ ታክስ የሚከፈልባቸው በመሆኑ የአገር ውስጥ ኢንዱስትሪዎች ተወዳዳሪ ሊሆኑ አልቻሉም። ይህንን ችግር ለማስወገድ በንፁህ አልኮል ላይ የተጣለው 60% ወደ 10% ዝቅ እንዲል ሀሳብ ቀርቧል።

በተመሳሳይ የኤክሳይዝ ታክስ የተጣለባቸውን ስኳር የታከለባቸውን ምርቶች የሚያመርቱ እንደ ከረሜላ ያሉ ኢንዱስትሪዎች በስኳር ላይ ከሚከፍሉት የኤክሳይዝ ታክስ በተጨማሪ በምርቱ ላይ የሚከፍሉት 20% ከፍተኛ በመሆኑ ወደ 10% ዝቅ እንዲል ሀሳብ ቀርቧል።

2.3 ከቀረጥ ነፃ የሆኑ ሰዎች በሚያስገባቸው ዕቃዎች ላይ የኤክሳይዝ ታክስ ተፈጻሚ እንዲሆን ማድረግ፤

በመግቢያው እንደተገለፀው የኤክሳይዝ ታክስ የሚከፈለው በአመዛኙ በአካባቢ ደህንነት ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ምርቶች ላይ ነው። በመሆኑም በእነዚህ ምርቶች የሚጠቀም ሰው በአካባቢ ላይ በሚያደርሰው ጉዳት የተነሳ ህብረተሰቡ ከሚያጋጥመው የጤና ችግር ለመታደግ እና ለአካባቢ ጥበቃ መንግሥት የሚያወጣውን ተጨማሪ ወጪ ለመሸፈን የሚያስችል ገቢ በኤክሳይዝ ታክስ አማካኝነት ይሰበሰባል።

እስከሁን በነበረው አሰራር በልዩ ሁኔታ ሰዎች ወይም ድርጅቶች ዕቃዎችን ከቀረጥ እና ታክስ ነፃ ሆነው እንዲያስገቡ ሲፈቀድ ይህ ፈቃድ የኤክሳይዝ ታክስንም የሚጨምር ስለነበር መብቱ የተፈቀደላቸው ሰዎች እና ድርጅቶች በአካባቢ ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ዕቃዎችን ወደአገር በማስገባት ለሚያደርሱት ጉዳት ማካካሻ የሚሆን ታክስ አይከፍሉም። ይህ አሰራር ተገቢ ባለመሆኑ ኢትዮጵያ ባደረገችው አለም አቀፍ ስምምነት ከተፈቀደው በስተቀር በኢንቨስትመንት ማበረታቻም ሆነ በሌላ ተመሳሳይ ልዩ ፈቃድ የኤክሳይዝ ታክስ የተጣለባቸውን ዕቃዎች ወደአገር የሚያስገቡ ሰዎች ወይም ድርጅቶች በተመሳሳይ በአካባቢ ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ በመሆኑ የኤክሳይዝ ታክስ እንዲከፍሉ ማድረግ ተገቢ ሆኖ ተገኝቷል።

በዚህም መሰረት ከኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ጋር በተያያዘው ስንጠረዥ 1 ከታክሱ ነፃ ተደርገው ከነበሩት መካከል መንግሥታዊ ባልሆኑ ድርጅቶች፣ በኢንቨስተሮች፣ በአካል ጉዳዮች፣ በጉምሩክ ታሪፍ ሁለተኛ መደብ የተዘረዘሩ ተቋማት የሚያስመጧቸው ከኤክሳይዝ ታክስ ነፃ መደረጋቸው እንዲቀር ሀሳብ ቀርቧል።

2.4 በቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት ላይ የኤክሳይዝ ታክስ እንዲከፈል ማድረግ፣

ከኤክሳይዝ ታክስ አላማዎች አንዱ ለመንግሥት ገቢ ማስገኘት እንደሆነ ይታወቃል። መንግሥት በኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች ላይ ጫናን ሳይፈጥር ገቢ ሊሰበሰብ ከሚችልባቸው የስራ እንቅስቃሴዎች ውስጥ የቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት ነው።

ይህም በመሆኑ በርካታ የአለም አገሮች ከቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት የኤክሳይዝ ታክስ ይሰበስባሉ። ለምሳሌ ያህል ጎረቤታችን ኬንያ ከቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት 10% የኤክሳይዝ ታክስ በማስከፈል ላይ ትገኛለች። በመሆኑም እያደገ የመጣውን የመንግሥት የወጪ ፍላጎት ለማሟላት ጫና በማይፈጥር ዝቅ ባለ መጣኔ ከቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት ላይ የኤክሳይዝ ታክስ መሰብሰብ ተገቢ ይሆናል።

በመሆኑም ከቴሌኮሚኒኬሽን አገልግሎት 5% የኤክሳይዝ ታክስ እንዲሰበሰብ ሀሳብ ቀርቧል።

2.5 የኤክሳይዝ ታክስ ተጥሎባቸው ከነበረ አንዳንድ ምርቶች ላይ ታክሱን ማንሳት

በስራ ላይ ባለው የኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ታክሱ ከተጣለባቸው ምርቶች መካከል የቪዲዮ ካሜራ እና ቴሌቪዥን ይገኙበታል።

በቪዲዮ ካሜራ ላይ የተጣለው የኤክሳይዝ ታክስ ከሁለት አመታት በፊት ከ40% ወደ 10% ዝቅ የተደረገ ቢሆንም በማደግ ላይ የሚገኘው የፊልም ኢንዱስትሪ ባለበት የገንዘብ አቅም ውስንነት እንዲሁም የቅጂ መብት ያለመከበር ባሳደረበት ተጽህኖ ምክንያት ይህም ወጪ ከዘርፉ አቅም በላይ ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም ለኢኮኖሚ ሰፊ ሰጠት መንግሥት ተገቢውን ድጋፍ ማድረግ ስላለበት ታክሱ ሙሉ በሙሉ ቀሪ እንዲሆን ማድረግ ተገቢ ሆኖ ተገኝቷል።

በሌላ በኩል ቴሌቪዥን በዋንኛነት የመረጃ እና የእውቀት ማሰራጫ በመሆኑ በቴሌቪዥን ላይ የተጣለውን ታክስ በማንሳት ህብረተሰቡ ዝቅ ባለ ዋጋ የቴሌቪዥን

ባለቤት እንዲሆን ማድረግ አስፈላጊ በመሆኑ በቴሌቪዥን ላይ ተጥሎ የነበረው 10% የኤክሳይዝ ታክስ እንዲነሳ ሀሳብ ቀርቧል።

2.6 በአስተዳደር ችግር ምክንያት የተደረጉ ማስተካከያዎች

ከታክስ መርሆዎች አንዱ የታክስ ስርአቱ ለማስተዳደር የሚያመች መሆን አለበት የሚል ነው። ይሁን እንጂ በኤክሳይዝ አዋጅ ከተጣሉ ታክሶች ውስጥ ወስጥ በሰንጠረዥ ተራ ቁጥር 15.16 ለምግብነት በተዘጋጀ ከ100 ግራም ውስጥ 40 ግራም ወይም የበለጠ ሳቼሬትድ ስብ የያዘ የአትክልት እና የእንስሳት ዘይት የተጣለው ታክስ ለማስፈጸም አስቸጋሪ ሆኖ በመገኘቱ ተግባራዊ ሳይደረግ ቆይቷል።

ለዚህም ዋናው ምክንያት በአገር ውስጥ በሚመረተው እንዲሁም ከውጭ ወደአገር ከሚገባው ምርት ውስጥ የተጠቀሰውን ያህል ስባት ያለውን የመለየቱን ተግባር ያከናውናል ተብሎ የነበረው የምግብ እና የመድሃኒት ቁጥጥር ባለስልጣን እና አምራች ፋብሪካዎች ይህንን ለማከናወን የሚያስችል አቅም ያልገነቡ መሆኑ ነው።

በመሆኑም ታክሱን ለማስተዳደር የሚያስችል አቅም የሌለ መሆኑ በጤና ሚኒስቴር የተረጋገጠ ስለሆነ ለጊዜው ከሰንጠረዥ እንዲወጣ ተደርጓል።

በሌላ በኩል በጨው ላይ ታክሱ ሲሰበሰብ የቆየው በየኤላው በኩንታል በተወሰነ መጣኔ ሲሆን፤ ይህም መጣኔ በአዋጁ ከተጣለው መጣኔ አንጻር ሲታይ አነስተኛ ነው። በመሆኑም በመጣኔው ላይ የተደረገው ጭማሪ የጨው ዋጋ መናርን ሊያስከትል ስለሚችል ማስተካከያ ተደርጎበታል።

ስለዚህ ከዚህ ደንብ ጋር ተያይዞ የቀረበው የኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ማሻሻያ በስራ ላይ እንዲውል እንዲፈቀድ ይህ አጭር መግለጫ ቀርቧል።